

❖ ANY 12 PESSETES ❖
❖ JUNY 1930 ❖
❖ NUM. 1'50 PESSETES ❖

FOMENT DE
LES ARTS
DECORATIVES
AVINYÓ, 30
BARCELONA

ARTS i BELLS OFICIS

ARTS I BELLS OFICIS

REVISTA MENSUAL IL·LUSTRADA PUBLICADA SOTA EL PATRONAT
DEL

FOMENT DE LES ARTS DECORATIVES

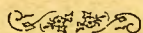
DIRECTOR:

EUSEBI BUSQUETS

REDACTOR FOTÒGRAF:

JOSEP SALA

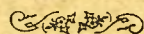
COL·LABORACIÓ DELS MÉS NOTABLES ESCRIPTORS D'ART DE LA NOSTRA TERRA

S'HAN POSAT A LA VENDA ELS VOLUMS PRIMER I SEGON
(1927-28 I 1929) D'AQUESTA PUBLICACIÓ, REL·LIGATS AMB
MAGNÍFIQUES TAPES DE TELA ANGLESA ESTAMPADES A
DUES TINTES I OR - **PREU DE CADA VOLUM: 25 PESSETES**

AIXI MATEIX, I A FI DE DONAR MAJORS FACILITATS ALS
NOSTRES SUBSCRIPTORS, ENS ENCARREGUEM DEL RE·
LLIGAT DE LES COL·LECCIONS QUE SE'NS TRAMETIN EN
BON ESTAT AL PREU DE **7·50 PESSETES** CADA VOLUM
COMPRES LES TAPES

TAPES SOLTES: **5 PESSETES** CADA UNA

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: AVINYÓ, 30, PRAL.

FOMENT DE LES ARTS DECORATIVES

BARCELONA

La carrossa del Marquès de Castellvell a la Processó de Corpus.
Joguina de plom de la col·lecció Serra i Pagès a la Casa de l'Ardiaca.

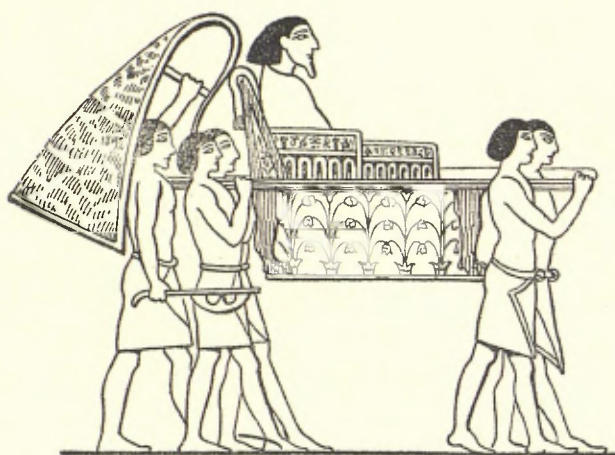
El vehicle de luxe

Quan i com va començar a usar l'home el vehicle, no com un objecte d'utilitat, sinó com a objecte de distinció i luxe, és cosa incerta que es perd en la tenebror de les edats primitives i prehistòriques. És gairebé cert, però, que el seu ús devia ésser, de bell principi, com un suprem homenatge ofert a la Divinitat, i també el pòstum tribut dispensat als cabdills i als patriarques morts. Més tard, amb el rodar del temps, quan les societats humanes van anar-se definint i organitzant i fou atribuït a la reialesa un origen semidiví i el sacerdot fou considerat com el veritable representant de la divinitat sobre la terra, esdevingué també un atribut de la reialesa i de la dignitat del Súmmum Sacerdot. Com també, més endavant encara, l'ús del vehicle fou cosa reservada a les dames, com una prova d'acatament i una lloança a la bellesa femenina.

Les lliteres i palanquins són, sens dubte, els vehicles de luxe més antics que coneixem l'ús dels quals ha perdurat a través de les edats, car encara avui dia els veiem usats entre els pobles orientals dels quals hom els creu originaris. Els historiadors i arqueòlegs senyalen l'Índia com el lloc més probable on fou usada per primera vegada la llitera, la qual en principi no devia consistir sinó en dues branques llargues unides per travessers, o un teixit de fibres vegetals, i recobert amb pells o coixins i teles damunt les quals anava, mig ajagut o assegut, el personatge que gaudia de tal distinció o privilegi, i era transportada, com encara avui dia, a espatlles de dos o més servents.

Aquesta mena de vehicle, que amb el temps anà prenent formes diverses i cada cop

Egipte. — Cadira de mà

més complicades i luxoses, el veiem usat en tots els pobles de l'antiguitat: a l'Egipte, on sens dubte fou importat de l'Índia; a Síria i a Pèrsia; i també entre els hebreus, d'on tenim, si no en tinguéssim d'altres, un irrefutable testimoni en el llibre del "Càntic dels Càntics", en el qual és descrita la lli-tera de Salomó, feta de cedre del Líban i or, argent i porpra:

« Qui és aquesta que puja del de-
sert com columneta de fum, — Perfu-

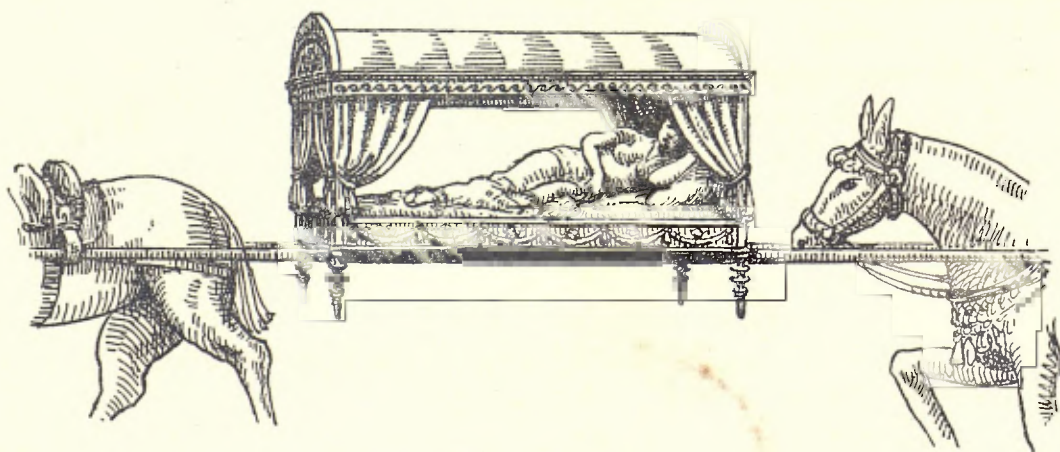
mada de mirra i d'encens, — I de totes les aromes?

Mireu: és la lli-tera de Salomó; — Seixanta valents la rodegen, — Dels més forts d'Israel.

Tots ells porten espasa i són destres en la guerra: — Cada u la seva espasa da-
munt el muscle — Per les temences de la nit.

El rei Salomó es féu una lli-tera de fusta del Líban.

Les seves columnes són d'argent, — El respatl-ler d'or, el sostre de porpra, — El seu interior encoixinat d'amor. — Per les puel-les de Jerusalem.»

Roma. — Basterna

Els pobles d'Europa, més joves i més virils que els asiàtics, van trigar molt temps a deixar-se envair per la vida de sensual mol·licie d'aquells pobles ja decadents. Fou Grècia la primera de deixar-s'hi prendre, degut a les seves més freqüents relacions amb

l'Orient; i per això, entre altres costums d'evident origen asiàtic, hi veiem coneguda i usada la llitera, la qual, si en principi serví per a transportar els seus herois nafrats o occits en la guerra, ben tost, per allà el segle iv abans de la nostra era, esdevingué un veritable objecte de luxe usat per les dones en llurs sortides en públic.

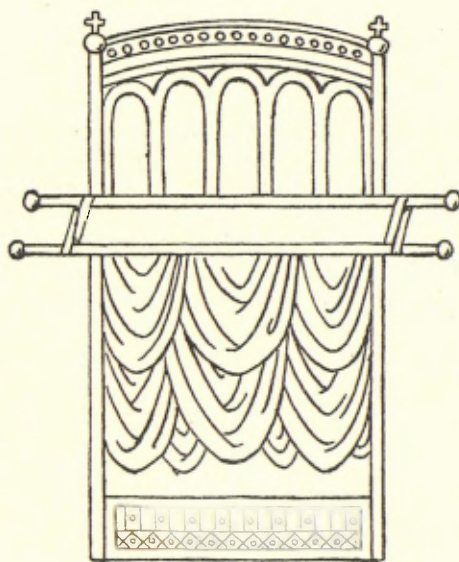
A imitació de les dames gregues, les patrícies romanes van adoptar l'ús de lliteres portades per eunucs o esclaus (*lectica*) o bé per mules (*basterna*). Aquesta segona mena de vehicle començà a usar-se a Roma en temps de l'Imperi, i era com una mena de llit, amb sostre bombat i cortinetes als costats i amb llargues vares que descansaven damunt els lloms de dues mules posades l'una davant i l'altra darrera de l'artefacte.

L'ús de la llitera fou considerat durant molt temps per grecs i romans com a cosa reservada a les dones i indigna de la fortalesa dels homes; però a mesura que el major contacte amb l'Àsia anà amollant i corrompent els costums públics i les virtuts cíviques van relaxar-se, també els homes van acabar per acceptar-lo, si bé al principi es feia valer, com a disfressa o excusa, un estat precari de salut.

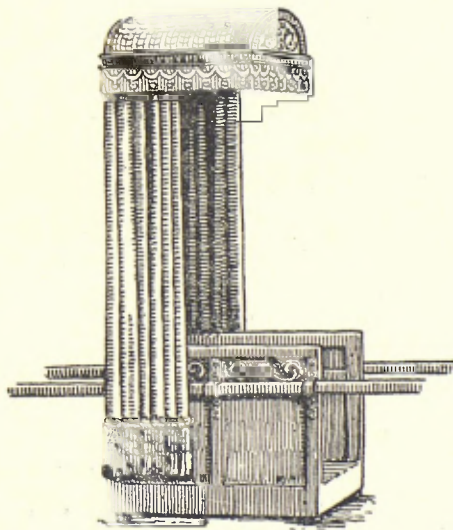
Baiard, llitera, palanquí, cadira de mà: formes i noms diversos derivats d'un mateix estre, el més primitiu i el més còmode sens dubte de tots els vehicles de luxe antics i que encara avui veiem en ple ús en els pobles que l'infantaren, l'Índia, la Xina i el Japó.

Totes aquestes formes, més o menys modificades, les veiem com es perpetuen a través dels segles medievals i arriben gairebé fins als nostres dies, sobretot la cadira de mà, la qual, encara que és tan antiga com les altres formes (com ens ho demostren algunes pintures murals egípcies per les quals venim en coneixement que ja era usada en temps dels Faraons), fou d'un ús molt generalitzat arreu d'Europa durant els segles xvi, xvii i xviii, i àdhuc fins ben entrat el segle xix a França on, en certes regions, era usada encara pels senyors per a anar a missa o a visites de cerimònia.

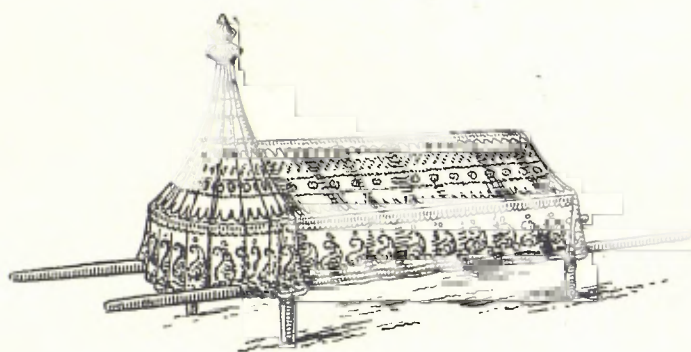
De tostemps aquests vehicles, considerats com a

Normandia. — Cadira de mà
(Finals del segle xii)

Alemanya. -- Cadira imperial
(Segle xvi)

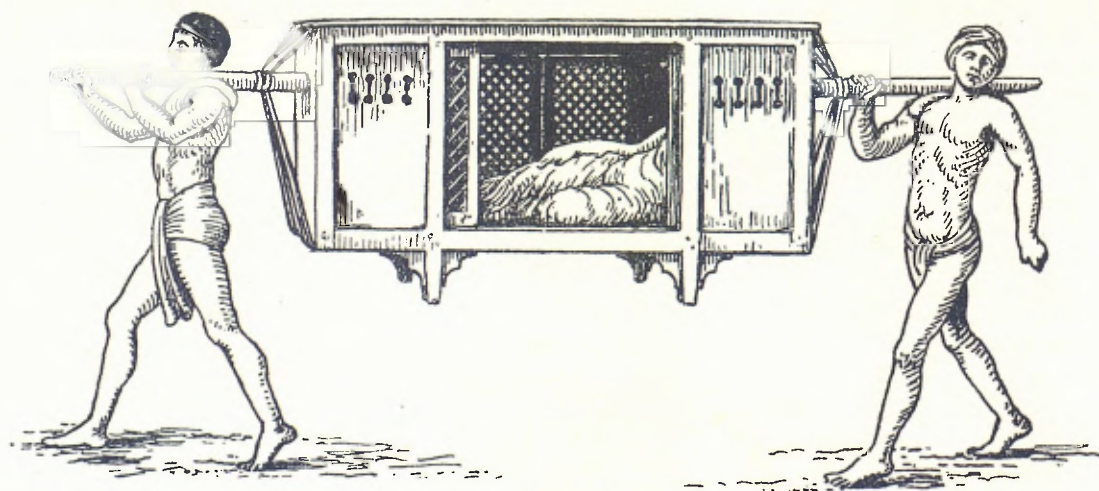

Aràbia. — Baiard

objectes de luxe, van merèixer l'atenció dels artistes, els quals s'esforçaren a fer-ne veritables meravelles artístiques i de fastuosa ostentació, tant de l'exterior com de l'interior, emprant en la seva construcció els materials més rics. Per a fer-les més confortables i evitar els corrents d'aire o les mirades indiscretes, s'usaren les cortinetes de tela o de cuir que es corrien o plegaven a voluntat, i fins els

romans van usar, a manera de vidres, el *lapis specularis* tallat en làmines molt primes, que tancava millor i no deixava l'interior tant a les fosques.

De l'època moderna es conserven en museus i col·leccions exemplars veritablement notables, tals com els de les Cavallerisses Reials de Madrid i del Museu Arqueològic Nacional. Fem notar de passada que a Espanya van ésser, fins a començaments del segle XVIII, folrades de teles més o menys riques, tant de dins com de fora, mentre que a França i altres països ja de més antic eren enriquides exteriorment amb escultures i daurats i policromies, i encoixinades amb rics teixits de seda de part de dintre.

Índia. — Palanquí. (Època moderna)

Fins ara havem parlat de vehicles sense rodes, el transport dels quals era confiat generalment als servents. Ara parlarem de les carrosses, o sia dels vehicles amb rodes, més pesats gairebé sempre que els anteriors, per al transport dels quals era emprada la força animal.

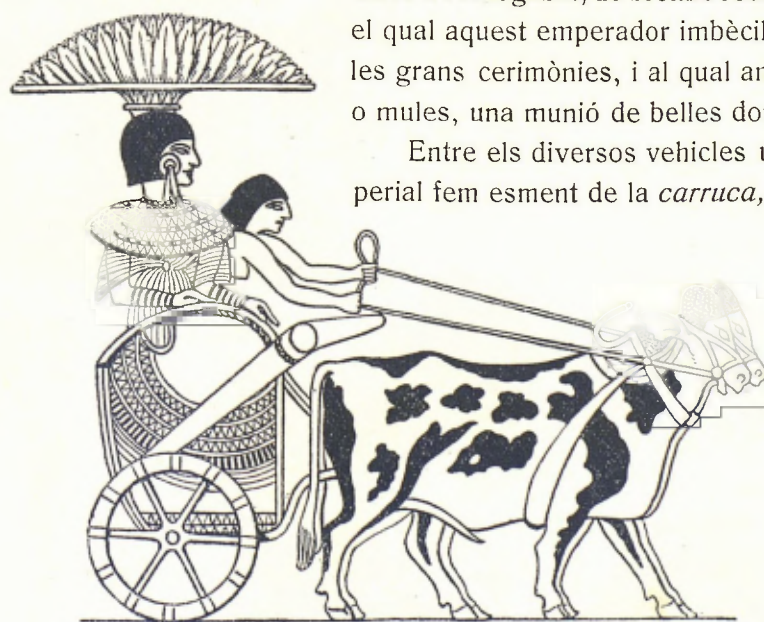
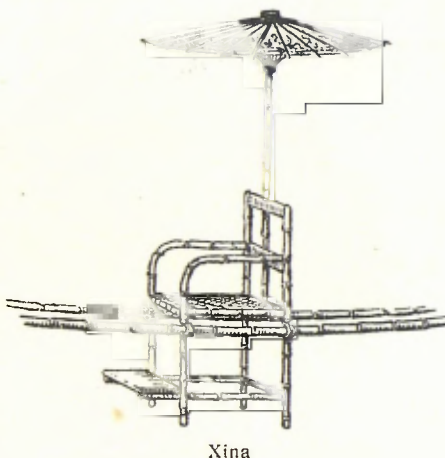

La invenció i l'ús del carruatge fou sens dubte posterior al de la llitera, però és tan antic també que trobem testimonis de la seva existència fins en les més reculades civilitzacions: fins en aquelles la memòria de les quals es confon amb les edats eneolítiques.

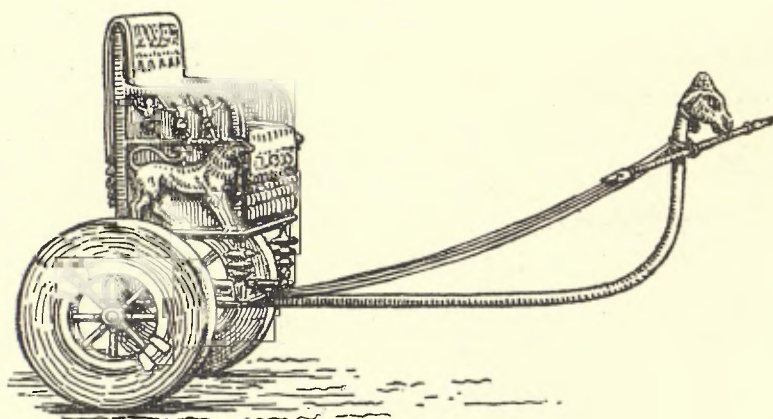
L'home va observar que un tronc posat de través sota un objecte pesant, soca o pedra, en facilitava extraordinàriament el seu trasllat, i d'això a desitjar la perfecció de l'enginy a fi d'evitar el lliscament i els successius i inevitables canvis de corrons, no hi havia sinó un pas. És, doncs, versemblant que del corró primitiu naixés la idea, tan gràvida de possibilitats, de la roda, i d'aquesta la del carro (dues rodes unides per un eix i al damunt una plataforma), i que aquest fonamental enginy utilitari esdevingués també paulatinament, i simultàniament amb la llitera, objecte de luxe, distinció i honor.

Mesopotàmia, Egipte, Babilònia, Pèrsia, de totes les més antigues civilitzacions ens han pervingut testimonis d'haver usat carruatges no solament per a un fi d'utilitat pràctica, sinó també amb fins guerrers o per a les grans festes religioses o cíviques; i aquests carros de cerimònia o pareneria eren sempre obres de gran riquesa i art on eren aplicats l'or, el vori, l'argent i les gemmes. Ha esdevingut llegendari el famós carro d'Heliogàbal, de bronze recobert d'or i pedres precioses, amb el qual aquest emperador imbècil i invertit es mostrava al poble en les grans cerimònies, i al qual anaven junyides, en lloc de cavalls o mules, una munió de belles dones nues.

Entre els diversos vehicles usats a Roma durant l'època imperial fem esment de la *carruca*, d'origen probablement gal i rústec, però de la qual també es

féu carruatge de luxe, car es té notícia d'haver-ne existit d'adornades amb bronzes i voris treballats, cosa corroborada per Plini *el Vell*, el qual ens parla de vehicles d'aquesta mena d'argent cisellat. Anaven tirats per dos o quatre cavalls, o més usualment per mules.

Assíria. — Tron reial de bronze

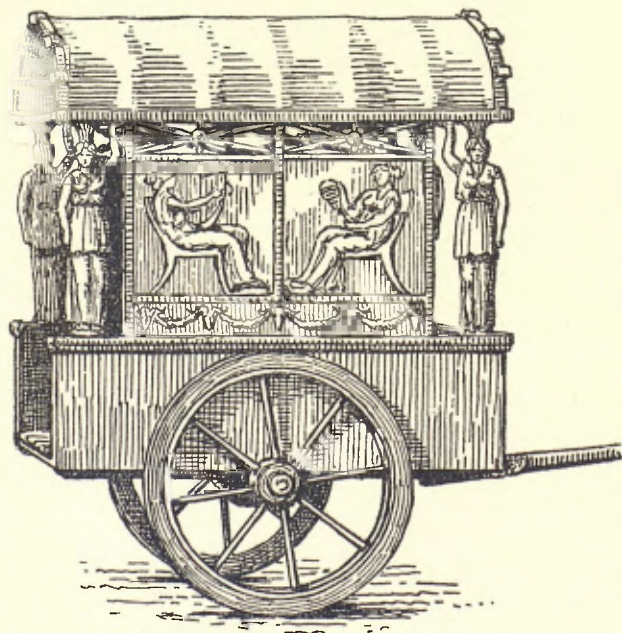
El *carpentum*, carruatge de dues rodes i vela semicircular, a tall de tartana, anava tirat per un o dos cavalls.

El *pilentum*, que hom creu d'origen hispànic, era un carruatge de quatre rodes l'ús del qual era reservat primitivament, com un privilegi, a les vestals, cosa que després

es féu extensiva a les patrícies, les quals podien usar-lo també en les grans solemnitats, jorns de gala o festa per a anar als sacrificis o als jocs. També fou usat en les noces per a conduir la núvia, acompanyada del seu seguici, a casa de l'espòs.

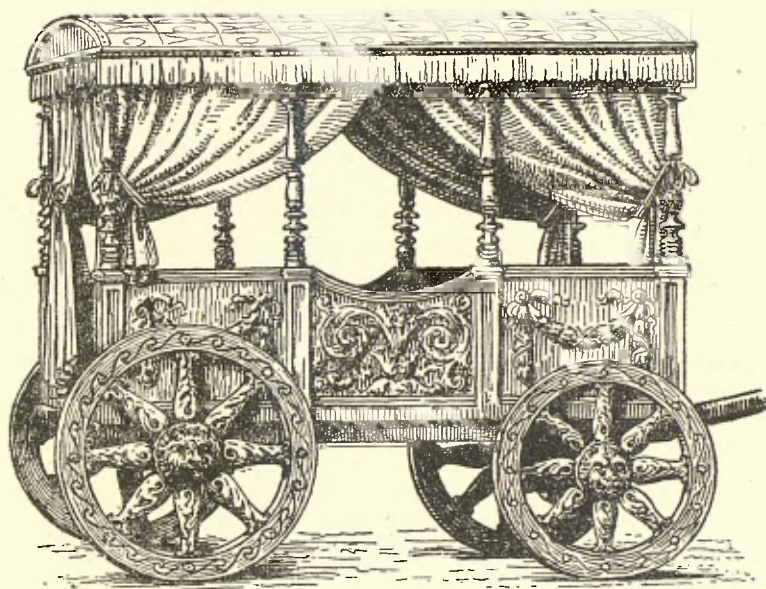
El *carpentum*, reservat a l'emperador i als alts dignataris de l'imperi, era més gran i magnífic. Damunt quatre rodes ornamentades d'escultures i daurats, anava la caixa del carruatge, no menys rica, la qual era sobremuntada per un sostre o cobricel sostingut per columnetes, i amb cortines als costats que permetien resguardar-se del sol i de l'aire.

La forma d'aquest carruatge la veiem perpetuar-se, amb lleugeres variants, a través dels segles fins a l'adveniment de la veritable carrossa, o sia del vehicle de caixa coberta i amb finestretes laterals, suspesa d'unes fortes molles per mitjà de corretges, l'invent de la qual és atribuït a l'holandès Wilhem Boonen qui, segons sembla, construí el primer model d'aquesta mena de vehicles vers 1564. Amb tot, ja en 1405 feia la seva solemniat entrada a París la reina Isabel de Baviera, esposa de Carles VI de França, muntada en una carrossa suspesa per mitjà de cordes. Aquest és el carruatge d'aquesta mena més antic del qual s'ha guardat memòria; però com que aquesta moda fou considerada com un excés de luxe, no va tenir imitadors.

Grècia. — Carruatge de festa

Roma. — Carpentum. (Segles II, III)

daurats. D'altra banda, el seu ús fou regulat per lleis especials que en feien un privilegi reservat únicament a la més alta noblesa. Per això no ha d'estranyar-nos que a París, en 1550 (i cosa semblant devia passar en les altres corts d'Europa), solament existissin tres carrosses: la de Catarina de Mèdicis, la de Diana, filla d'Enric II, i la de Joan Laval, senyor de Bois-Dauphin, qui n'obtingué un privilegi a causa de la seva excessiva obesitat.

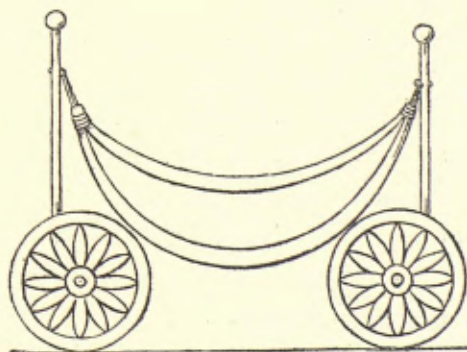
Al principi, les carrosses, a l'igual que l'antic *carpentum* romà, solament tenien cortines de tela o de cuir per a tancar les finestretes i preservar-se de les inclemències del temps, cosa que les feia poc confortables, car, ultra no evitar els corrents d'aire, deixaven l'interior a les fosques i els seus ocupants com incomunicats amb l'exterior.

A Itàlia, on des del Renaixement ençà havien anat emprant-se amb creixent profusió aquesta mena de vehicles, fou on s'assajaren per primera vegada les corredores amb vidre (tal com els antics romans havien fet amb l'alabastre) per tancar les finestrelles de les carrosses, cosa que constituí un evident progrés, el qual fou introduït a França pel mariscal Bassompierre en 1599, i que ben tost s'escampà arreu.

La carrossa més antiga que es conserva és la que figura al museu dels ducs de Coburg, de la qual tan solament resta la caixa amb el sos-

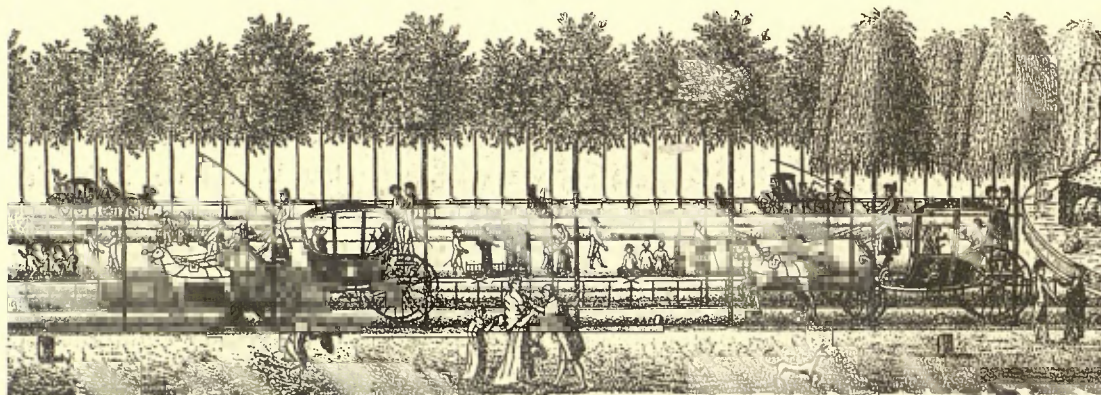
Cinquanta anys més tard, en temps de Carles VII, els ambaixadors de Ladislau V, rei de Bohèmia i d'Hongria, van oferir a la reina un *chariot branlant* de gran riquesa que provocà la sorpresa i l'admiració de tothom.

La carrossa trigà a propagar-se, ja que fou sempre un vehicle car; i com a objecte de luxe que era, sols reservat als magnats, ja des de bon principi fou enriquida amb escultures, pintures i

Carruca nutans
Segle XI. D'un document de l'època

48 FAROLES CON MUCHOS ASIENTOS Y CANAPEÉS DE PIEDRA Y UNA BARANDILLA CON MUCHAS VOLANDERAS PARA LA E

Carrosses al Passeig Nou de Barcelona. Mitjan segle XVIII. (D'un gravat de l'època.)

tre en forma de volta i el plafonatge, d'estil gòtic, esculturat i daurat i amb senyals heràldics pintats. Aquesta carrossa és la que hom diu que figurà en el seguici nupcial de l'Electeur de Saxònia Joan *el Magnífic* quan les seves noces amb Sibilla de Cleves l'any 1527. A París, al museu de Cluny, n'hi ha una altra, adornada amb pintures de Mauro Gandolfi, la qual la tradició diu que va pertànyer al papa Paulus V (segle XVII).

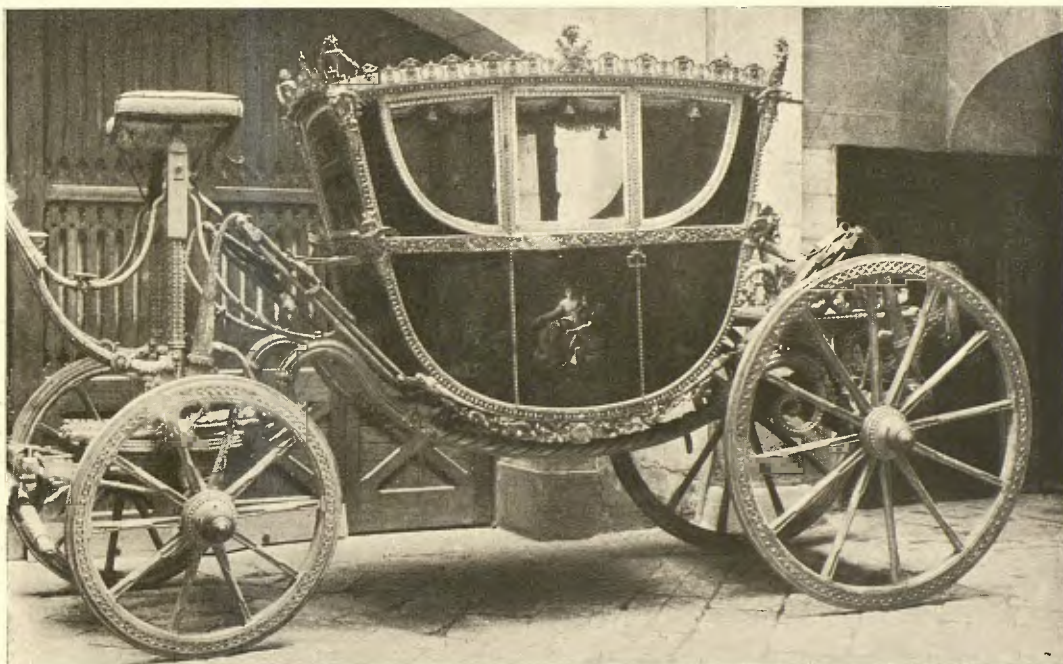
Poques carrosses més deuen conservar-se ja anteriors al segle XVIII, època en què aquest fastuós vehicle assolí el seu màxim esplendor. Cal fer esment de la rica col·lecció de la Casa Reial espanyola, el més antic exemplar de la qual és la carrossa impròpiament anomenada de Donya Joana *la Boja*, de mitjan segle XVII, amb els plafons bellament esculturats i pintats de negre. Totes les altres pertanyen als regnats de Carles IV i Ferran VII, i no cal ponderar-ne la riquesa, car havem tingut ara ocasió de veure exposada a la nostra ciutat, al Pavelló Reial de l'Exposició, la de *tableros dorados* que és un dels més bells i sumptuosos exemplars.

Esmentem així mateix les carrosses que havien pertangut a la Casa Reial portuguesa, d'un estil Lluís XV un xic massa florit, i, sobretot, la de l'emperador Maximilià de Mèxic, d'una exuberància de talles barroques fora de tota ponderació.

També a Barcelona existien algunes carrosses ben notables dels segles XVII i XVIII les quals han anat desapareixent per a donar pas al cotxe modern. Resten encara, sortosament, tres o quatre exemplars força interessants, dels quals esmentem la carrossa del marquès de Castellvell, tan popular pel fet de figurar cada any en el seguici de la processó de Corpus de la nostra Catedral Basílica, i la del marquès d'Alfarràs, no tan coneguda, però no per això menys bella i rica, la qual tenim la satisfacció de donar a conèixer per primera vegada.

Aquesta carrossa era sens dubte la més sumptuosa de totes les que havien restat a

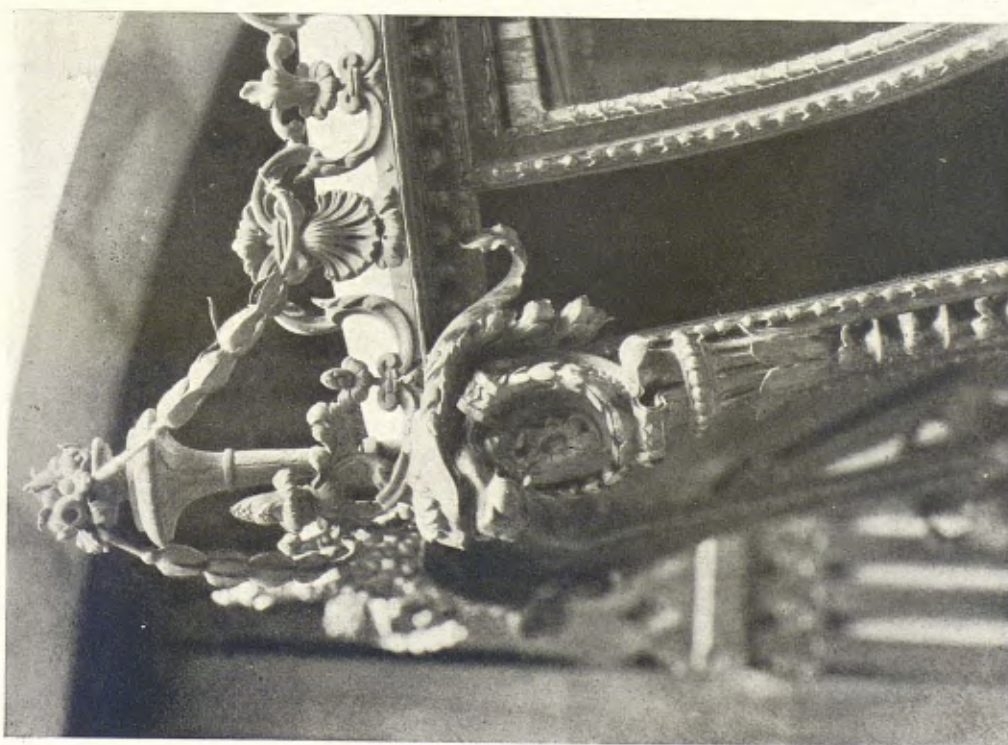
Carrossa del Marquès d'Alfarràs. Conjunt

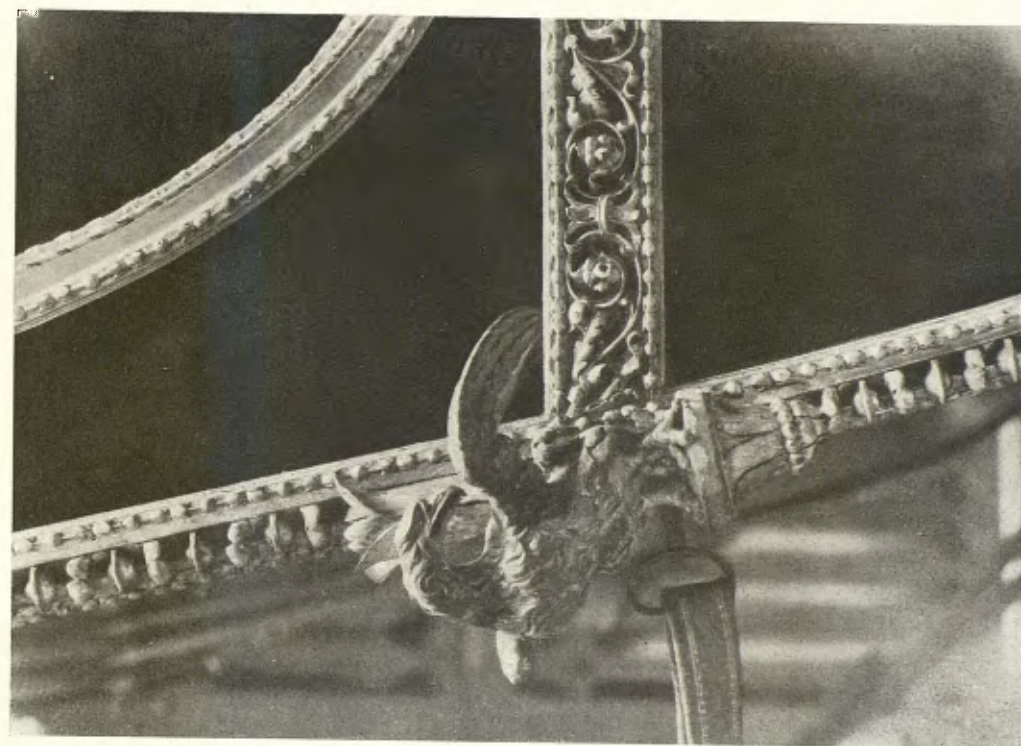

Carrossa del Marquès d'Alfarràs. Detall de les pintures dels plafons

Detail

Carrossa del Marqués d'Alfarràs

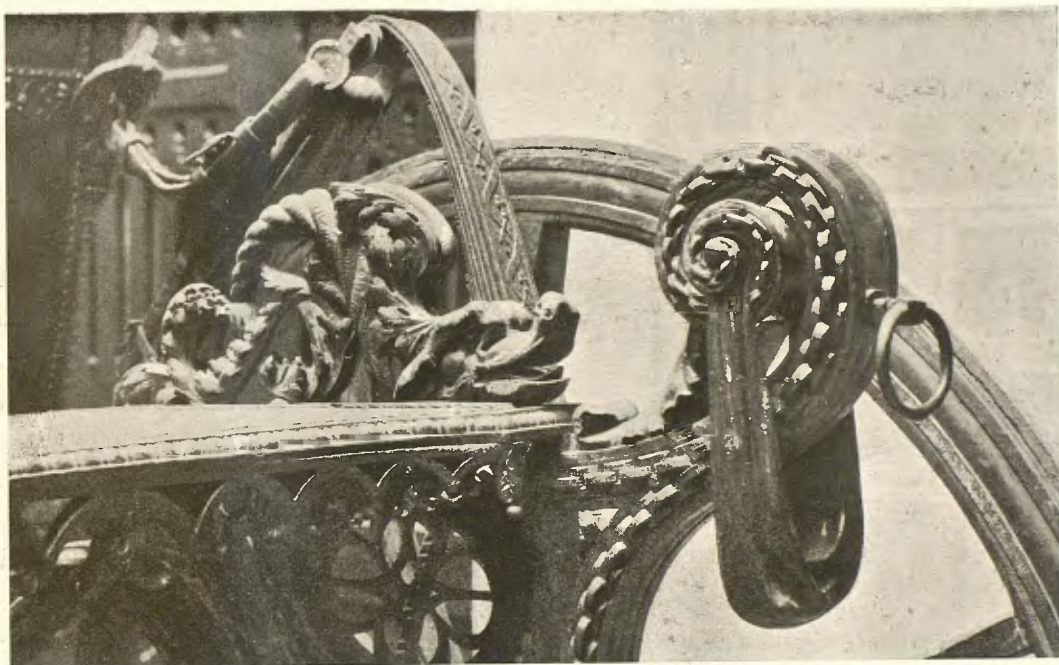
Detail

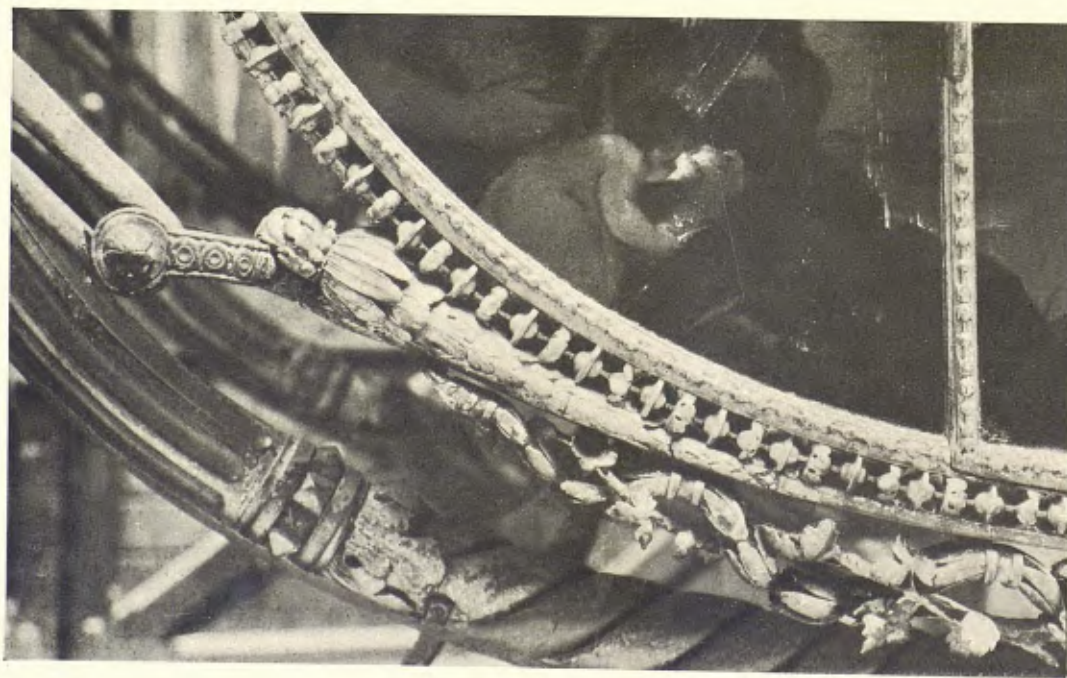
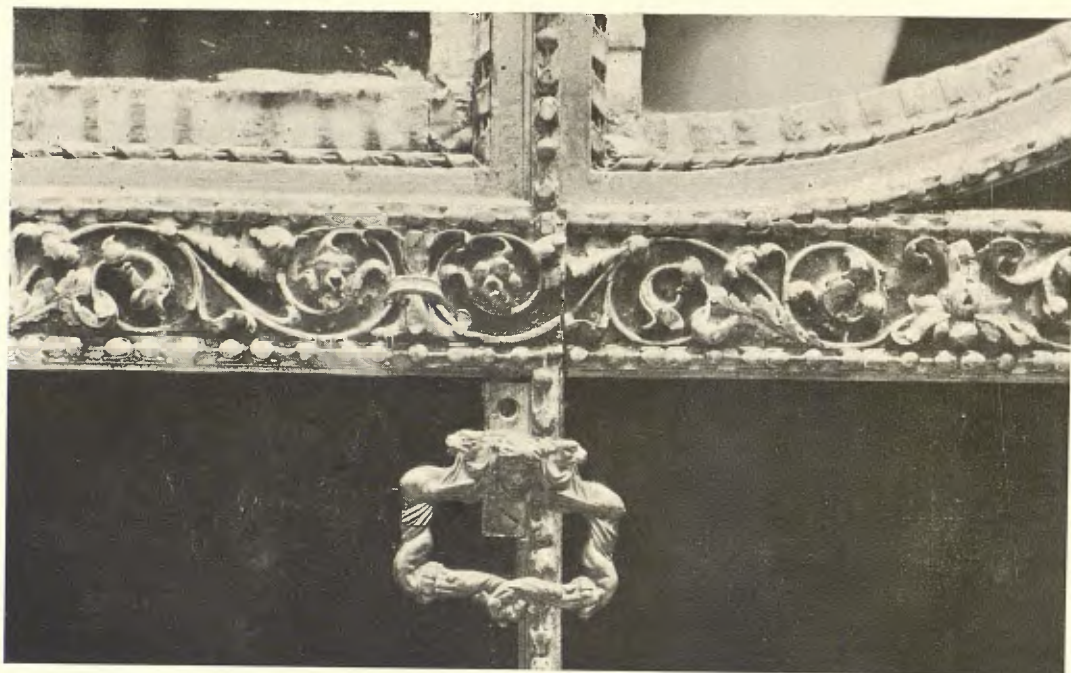
Carrossa del Marquès d'Alfarràs. Detall

Carrossa del Marquès d'Alfarràs. Detalls

Carrossa del Marquès d'Alfarràs. Detalls

Barcelona a començaments del segle passat. Ens indueix a fer aquesta afirmació (que de cap manera no creiem gratuïta) el fet al·legat en el llibre de notes, on un bon ciutadà barceloní d'aquell temps assentava pacientment i dia per dia els fets de més relleu que es produïen a la ciutat, en el qual es llegeix que el dia 10 de maig de 1832 arriba a Barcelona la princesa Maria Amàlia de Nàpols, qui va a Madrid a casar-se amb l'infant don Sebastià, i que, en desembarcar el dia següent, fou conduïda al Palau en la carrossa del marquès d'Alfarràs i de Llupià. Aquesta notícia és en part confirmada pel *Diario de Barcelona* del dia 11 de l'esmentat mes i any, on, en la secció de notícies del port, es publica la nova de l'arribada de la fragata de guerra napolitana *Regina Isabel*, comandada pel capità de fragata don Marian Caracciolo, conduint S. A. R. la Sereníssima Senyora princesa donya Maria Amàlia, la qual romangué a la nostra ciutat alguns dies, ja que per conducte del mateix *Diario* ens assabentem que el dia 13 presidí l'acte de Besamans celebrat amb motiu d'escaure's l'aniversari del feliç retorn de S. M. el rei Ferran del seu captiveri a França.

Ens ha semblat interessant donar totes aquestes noves a fi que sigui remarcada la importància i l'estima en què devia tenir-se la carrossa de la casa d'Alfarràs quan era sol·licitada i emprada en actes oficials de tanta solemnitat i relleu com és l'arribada d'una princesa estrangera. Evidentment, és un fastuós exemplar de finals del segle XVIII, obrat en aquest bell estil Lluís XVI català (tan ponderat i tan notable en tots conceptes) que es fa obirador per l'elegància de línies, pel bell obrat dels seus ferratges, per la finor de detall de les seves talles daurades i també per les pintures d'influència italiana que enriqueixen els seus plafons.

EUSEBI BUSQUETS

BIBLIOGRAFIA. — Octave Uzanne: *La locomotion à travers l'histoire*. — Marcevaux, F.: *Du char antique à l'automobile. Les siècles de la locomotion et du transport par voie de terre*. — Bellini, Luigi: *La carrozza nella storia delle locomocione*. — Duran i Sanpere, A.: *Notes*.

L'estil Lluís XVI

El Renaixement havia descrit la corba completa del seu cicle evolutiu, i fins el període decadent del barroquisme havia esgotat ja totes les seves possibilitats d'expressió. Europa era lassa de la pompa i el luxe que des de les corts italianes s'havia anat infiltrant arreu, sobretot a França, on la cort reial semblava presa de folia i s'era lliurada al pler sense mesura ni control. La Reforma, amb tot i el seu puritanisme i la seva austeritat, i tal vegada degut a aquest mateix esperit restringit, sectari i intolerant que fou l'origen del seu fracàs, no havia tingut prou influència ni prou autoritat per a imposar seny i una major puresa i naturalitat en els costums, majorment entre les classes elevades que, com venim dient, amb una esfereïdora inconsciència s'eren lliurades a un hedonisme sense fre ni mesura.

França, que ja des dels temps de Richelieu havia esdevingut més i més el centre espiritual i polític d'Europa, tota ella contaminada dels mateixos mals, imposava arreu el seu credo artístic. Les arts, com ha passat sempre, eren el reflex fidel d'aquest estat de la societat que el refinament de la cort francesa havia portat al paroxisme, elaborant un art així mateix refinat, el qual, si bé encara presenta quelcom de ferm i viril en els regnats de Lluís XIII i Lluís XIV, esdevé cada cop més frívol i afeminat en temps de Lluís XV.

Aquest excés de luxe pesava tot damunt el poble, la misèria del qual, cada cop més accentuada, contrastava sinistrament amb la provocadora ostentació dels magnats, i una reacció s'imposava si volia salvar-se la societat de la revolució (latent ja) que les discussions filosòfiques, tan de moda aleshores en els medis intel·lectuals, anaven congriant a mesura que posaven en descobert l'extensió del mal.

Aquest estat d'esperit havia forçosament de reflectir-se en l'art, i el descobriment d'Herculànum, en 1719, i el més sortós de Pompeia, efectuat en 1748, havien també d'influir (i de fet influïren poderosament) en les idees estètiques dels centres artístics d'arreu d'Europa, sobretot d'Anglaterra, la qual, estimulada amb l'exemple d'Itàlia, tan estimada dels seus artistes, es llançà amb ardor a l'estudi de l'antiguitat clàssica i començà la metòdica exploració del sòl de Grècia en 1751, sota la direcció de J. Stuard i N. Revet, els quals van aplegar el fruit de llurs investigacions i troballes en un llibre titulat *Antiquities of Athens*, aparegut en 1762. Aquest llibre fou com una revelació i fou molt estimat pels artistes anglesos, arquitectes i ebenistes, la qual cosa estimulà la publicació d'altres llibres, tots ells dedicats a l'estudi de l'art grec antic, tals com el *Magna Grècia*, de Wilkins, i *Antiquities of Ionia* i altres tractats de Penrose i Cockerell.

França no va restar al marge d'aquest moviment, i per això ja en temps de Lluís XV es noten les influències neoclàssiques renaixents, com ens ho prova l'edifici del *Petit Trianon* construït per aquest rei galant i sensual per a la Pompadour.

En 1774 pujà al tron Lluís XVI, i l'estil que prengué el seu nom es desenvolupà en el curt espai de divuit anys, que fou el temps que durà el seu tràgic i dissortat regnat. És un cas mai vist en la història de l'Art i que difícilment tornarà a repetir-se, car vingué a la vida plenament format i va desaparèixer de cop i volta com engolit per la revolució triomfant.

La ràpida aparició d'aquest estil que, com havem dit, venia ja preparada amb antelació per les descobertes arqueològiques d'Itàlia i Grècia, fou deguda també a les naturals ànsies de repòs manifestades pel poble i per la necessitat de refer l'erari públic, cada cop més compromès per la llarga durada del disbauxat govern del Regent i de Lluís XV. La bonesa natural del rei i els seus vehements desigs de regenerar les finances de l'Estat arruïnat pels anteriors regnats, sobretot pel del seu avi, sens dubte més inconscient que malvat, no van poder passar de bons intents i tots els esforços dels seus ministres van estrellar-se contra l'actitud de la noblesa acostumada a la disbauxa i al luxe excessiu de les festes palatines. I encara que les idees filosòfiques escampades pels Enciclopedistes, i professades per la porció més sana de la societat francesa, preconitzaven, com a suprem remei, el retorn a la naturalesa i a la vida senzilla i austera de la gent camperola, aquestes idees, falsejades però, esdevingudes de bon to entre la noblesa, no van ésser sinó un pretext per a un canvi de positura més aparent que real i un nou motiu de passatemps i festa per a la cort, la qual no atinava a preveure els greus perills que en contra d'ella anaven congriant-se. La feblesa de caràcter del rei, posat entre el poble i la noblesa i titubejant sempre entre les dues forces antagòniques, no li permeté imposar-se per contrarestar la ràpida davallada, i la Revolució, desfermada com cega allau, tot ho arrasà. La posteritat no ha pogut atorgar al dissortat monarca el sobrenom de *Sévère* a què aspirava fer-se creditor, segons diuen que va manifestar en pujar al tron, i del qual s'hauria fet ben mereixedor si, sobreposant-se a prejudicis i temences, hagués atinat a posar-se al costat del poble, el qual, en definitiva, és sempre qui té raó.

Així fou com les arts, influïdes per aquest ambient de falsa economia, esdevingueren, doncs, encara que sols fos en aparença, més austeres, i fou abandonada en bona part la fàtua pompa dels estils precedents, Lluís XIV i Lluís XV, adoptant les línies rectes pròpies dels ordres clàssics i una ornamentació més lògica, ço que donà com a resultat la creació d'un estil de línies fines i elegants que no deixà, però, de produir obres d'una riquesa i d'un cost tan elevat com les dels regnats anteriors; car si bé els daurats, tan prodigats fins aleshores en mobles i *boiseries*, van ésser substituïts en bona part per

discretes pintures, blanques o de fines tonalitats grises, també van produir-se exemplars verament notables on les talles i els bronzes, les porcellanes i els esmalts són aplicats amb rica profusió.

Aquest efímer intent de renaixement clàssic, tan ben orientat, durà, doncs, el curt espai de temps que va des de l'adveniment al tron de Lluís XVI fins a l'explosió revolucionària que ho capgirà tot, fins l'art, el qual ben tost va perdre la seva distinció i elegància per a prendre l'aire sever i la pompa guerrera de l'Imperi.

Durant aquest període es distingiren, entre els arquitectes, Víctor Lluís, autor del Teatre Francès de París, de les Galeries del *Palais Royal* i del Teatre de Bordeus; Bellanger, qui construí el palauet de *Bagatelle*; i Rousseau, autor del palau del Príncep de Salm, actualment de la Legió d'Honor; i entre els ebenistes, ultra Riesener, qui ja s'havia distingit en obres del període anterior, Claudi Carles Saunier, Esteve Avril, Levasseur, Leleu, Brizart, Boulart, Prafat, Martin Carlin, Séverin, etc.

A Catalunya, degut a les relacions que per aquell temps mantenia amb França, l'estil Lluís XVI tingué una repercussió ben notable i creà obres d'un caire tot particular i característic que les fa inconfusibles. Veritat és que no es produïren obres i monuments de la importància dels francesos, però s'ha de tenir en compte la gran distància que va de la Cort parisenca a la modesta potència econòmica de la nostra terra, de la qual, per aquell temps, degut a les causes històriques de tots prou conegudes, havia anat desapareixent ja la més poderosa noblesa atreta per l'esplendor i la puixança de la Cort espanyola.

Amb tot, dintre la modèstia dels nostres mitjans, quelcom es produí de ben estimable, i sortosament poden encara veure's bells exemplars d'aquest estil, el qual, com venim dient, sense perdre els trets característics del seu origen, va prendre entre nosaltres els caràcters d'una ben peculiar racialitat. Si per les causes més amunt apuntades no podem presentar exemplars arquitectònics prou notables, ens resta encara algun bell exemplar d'agençament interior, amb les parets i sostres enriquits amb composicions ornamentals o al·legòriques pintades en grisalla i a tot color, i en museus públics i col·leccions particulars els irrefutables testimonis que aquest bell estil fou conreat a Catalunya amb veritable amor: marcs d'alcova i de porta amb cartel·les, frisos i coronises bellament esculpides i realçades, en blanc i or; llits de pomposa capçalera; consoles i miralls; etc., etc. I com un dels exemplars més notables i característics que d'aquesta època ens han pervingut, aquesta notable carrossa de la Casa d'Alfarràs que reproduïm.

DÒRIC

Maurici Vilumara

Nat a Barcelona, havia restat tota la seva vida un barceloní autèntic i enamorat de la seva ciutat. Si havia viatjat, si per afers de la seva professió havia estat cridat a Madrid, a París o a Nova-York, sempre havia retornat a Barcelona més enamorat, si això era possible, d'ella, i defugint de vegades proporcions força temptadores, però que d'acceptar-les l'haurien allunyat per massa temps de les Rambles. Perquè, com a bon barceloní, Vilumara no podia suportar un allunyament massa perllongat de la nostra Via Sacra, i per això al seu redós ha viscut i s'han escolat els millors anys de la seva vida. Ben

prop d'ella va néixer, allí on radiquen els nostres primers escenaris, talment com si pressentís que aquell havia d'ésser el món de les seves activitats artístiques, on era cridat a continuar l'obra prodigiosa del seu mestre Soler i Rovirosa, el creador, podríem dir, de l'escola escenogràfica barcelonina, d'aquesta escola que culminà durant la segona meitat del segle XIX i que senyorejà no solament a la Península, sinó fins fora d'ella, arribant a superar en certs aspectes la mateixa escenografia francesa, de la qual podia dir-se deixeble.

Maurici Vilumara

Vilumara fou, tant com un gran artista, un gran treballador: tal com digué d'ell Santiago Rossinyol en l'acte d'homenatge celebrat al restaurant del Parc el dia 18 de juny de 1928, fou *el més pintor de tots els escenògrafs*, i també *el més escenògraf de tots els pintors*, segons el judicà Enric Borràs en l'esmentat acte; i treballà

sempre les seves decoracions personalment, des dels esbossos i les maquetes o teatrins preparatoris fins al total acabament del decorat, amb la mateixa cura i amor amb què treballa els seus quadros el pintor de cavallet, i ara encara, a 81 anys, pintava tot sol com en la seva joventut, sense més compa-

nyia ni ajuda que la del mosso que rentava els pinzells i endreçava els pots. El dia que va sentir-se malalt, el 24 d'agost de l'any passat, ara fa just deu mesos, encara va anar un parell d'hores al seu taller de damunt la gran sala d'espectacles del Liceu on estava enllestit el decorat per a *L'or del Rin*, que era l'obra triada per a la funció inaugural de la temporada propera. Això l'havia privat d'anar-se'n, com tots els anys acostumava, a passar la mesada d'agost a Puigcerdà, i la fatiga i la gran calor d'aquell estiu van

atuir-lo fins a l'extrem que en allitar-se, ell que mai no havia estat malalt ni visitat per metges, ho feia per no alçar-se mai més; i a les onze del matí del dia 21 d'aquest mes deixava d'existir.

A l'acte d'homenatge a què ens havem referit anteriorment, que el Círcol Artístic li tributà, Pere Coromines digué: «Cal que les gràcies que Vilumara ha escampat en els seus decorats no passin com una cosa efímera, que siguin recollides en un llibre on es reproduïxin els colors del mestre, les línies del seu dibuix.»

Aquest noble desig creiem que ara fóra hora de complir-lo. No esperem que el temps dispersi la seva admirable obra i dificulti el seu aplec. Pensem en el que ha passat amb l'obra de Soler i Rovirosa, molta part d'ella ja irremeiablement perduda per no haver atinat a temps a evitar la seva dispersió i no haver escoltat els insistents precés que el FOMENT DE LES ARTS DECORATIVES, per mitjà del seu president d'aleshores, En Dionís Renart i Bosch, dirigí insistentment a qui semblava que podia i havia de fer-ho.

E. B. C.

Notes i Comentaris

Les conferències. — A *Conferentia Club* Henri Focillon parlà dels orígens del retrat francès. Començà afirmant que una civilització de la qual s'haguessin perdut els anals històrics, però que ens hagués llegat en canvi una bona sèrie de retrats dels seus homes i dones, ja ens hauria deixat el necessari per a conèixer-la en els seus caràcters més significatius.

La invasió bàrbara féu desaparèixer de cop i volta el retrat que els romans havien conreat abundantament fins a produir obres d'una espiritualitat i psicologia afinadíssimes. Destruït l'Imperi, la figura humana desapareix de l'art i és esborrada i com amagada en una mena d'ideogrames enrevessats i difícils d'interpretar: els símbols substitueixen la representació natural; els retrats dels Sants i dels Evangelistes són substituïts per animals simbòlics; la ponderació i la claredat mediterrànies han sucumbit sota les abstraccions i les nebulositats nòrdiques.

La figura humana reapareix més tard, però supeditada a les exigències arquitectòniques, i es veu transformada en pilastres, col·lones o parets, i mig amagada entre la profusió d'arabescos. Fora de les exigències arquitectòniques, però, els escultors comencen a exercitar-se en el retrat, el qual trobem ja al segle XII en els laudes tombals i en la figura jacent d'algun bon abat, amb la qual cosa s'inaugura la sèrie magnífica dels retrats medievals. El professor remarca, però, que durant molt temps els rostres de les estàtues jacentes no són veritables retrats, sinó que obeeixen a unes lleis rituals: tots es mostren serens i com adormits en la pau del Senyor, en una beatitud eterna i representant una mateixa edat, els 33 anys, o sia l'edat de Jesucrist.

El realisme, però, anà imposant-se. Al moment en què prenia fi la croada en què Sant Lluís era fet captiu i mort, pels camins de Calàbria, Isabel d'Aragó, muller del rei Felip de França, feia una caiguda mortal. El professor Bertaux fa remarcar que l'estàtua d'aquesta reina (a Cosenza) no solament és un retrat, sinó que en el seu rostre es veu reflectida l'expressió d'una tràgica agonía. Aquest retrat no és, doncs, segurament, altra cosa que la còpia d'una màscara mortuòria presa ran de la mort de la reina. El professor assegura que han estat aquests emmotllats que es

treien dels reis els que han servit per a tota una sèrie de retrats escultòrics. Diu també que és curiós remarcar que un art tan vivent com és el del retrat francès hagi pogut tenir per origen l'estudi minuciós i atent de les faccions dels morts. Aquesta evolució vers el retrat vivent tingué efecte del regnat de Carles V al de Carles VI, com ho demostren uns retrats del duc de Berry i de la seva muller al palau de Poitiers.

Passa a parlar dels retrats pintats, i projecta reproduccions de miniatures amb retrats admirables, d'una semblança perfecta amb els retrats escultòrics. A finals del segle XIV o a principis del XV ja existeixen a França diferents grups o escoles d'escultors, i remarca l'expressivitat violenta del grup de Dijon, tan diferent de la serenitat i la mesura dels retrats que acaba d'estudiar.

Fa remarcar la influència exercida damunt de la pintura i de l'escultura francesa per Van Eyck i altres mestres de l'escola flamenca: influència passatgera, però, ja que l'art francès evoluciona i aviat adquireix caràcters ben propis i racials fins a cimejar en la gran figura de Jean Fouquet en què tot un art gloriós i nacional arriba a maduresa.

El professor acaba la seva magnífica dissertació i diu que de la perspectiva del retrat francès ja es pot obtenir una definició del caràcter de la raça, una sèrie de dades que ajuden a definir-la, cosa que els dona una alta valor històrica: les característiques d'intel·ligibilitat, calma, força i equilibri.

A la Sala Mozart, organitzada per l'Associació d'Alumnes de l'Escola d'Arquitectura d'aquesta ciutat, donà una conferència parlant d'arquitectura avantguardista l'arquitecte holandès Theo Van Doesburg. La presentació del conferenciant fou feta pel president de l'associació senyor López, qui n'enaltí l'eminent personalitat.

El senyor Doesburg presentà l'arquitectura com una activitat humana derivada de les necessitats i usos de la vida: tal com canvia aquesta, també ha de canviar l'arquitectura a fi d'adaptar-se en tots moments als usos, costums i necessitats de cada època. Les creacions de l'arquitecte mai no han d'apartar-se d'aquestes normes vitals i, per tant, ha de defugir tot idealisme que l'allunyi de la realitat,

cosa que solament poden permetre's les altres arts (pintura, poesia, etc.).

A fi de solucionar els greus problemes que en proporció creixent presenta la circulació en les grans ciutats, exposà l'atrevida idea de construir-ne de noves damunt pilars de deu metres, de manera que per dessota els edificis quedaria el terreny completament lliure, cosa que permetria la circulació desembarassada dels vehicles. Va fer a continuació una calorosa defensa de la moderníssima arquitectura racional comparant-la, per mitjà de projeccions, amb l'inútil enfarfec de l'arquitectura tradicional, i finí la seva interessant dissertació afirmant que assistim a l'infantament d'una nova arquitectura regida per lleis completament diferents de les de l'arquitectura clàssica, la bellesa de la qual es manifestarà per la seva mateixa lògica racionalitat, sense necessitat de supèrflues i banals ornamentacions.

Fou fervorosament aplaudit.

Carles Rahola donà a l'Ateneu Barcelonès la seva conferència del cicle organitzat per *Amics de l'Art Vell*. El president d'aquesta entitat, senyor Pere Bosch Gimpera, féu l'elogi del conferenciant, qui — diu — ha fet les gestions necessàries perquè sigui un fet la constitució d'un Comitè delegat de l'entitat a Girona.

El senyor Rahola agraeix a *Amics de l'Art Vell* l'oportunitat que li han ofert de poder glosar les bel·leses dels temples romànics gironins i parlar de les seves suggestions. Tota la seva conferència fou com una fervent oració admirativa d'aquest art tan íntimament lligat amb la naixença de la nacionalitat catalana, els monuments del qual son tan mereixedors d'ésser coneguts i conservats. Ens abstenim de fer un extracte d'aquest bell parlament, el qual fóra el nostre desig poder publicar íntegre.

El senyor Rahola fou molt aplaudit i felicitat.

L'Exposició Nacional de Belles Arts.

— El dia 14 del propassat maig fou solemnement inaugurada, a Madrid, l'Exposició Nacional de Belles Arts amb l'assistència dels Reis i les Autoritats. Més de mil obres de les diverses seccions hi foren exposades, car aquest certamen atreu els artistes de tot Espanya que hi van a cercar llur consagració.

Amb tot i que el món artístic català es mou

a part i gravita de manera evident vers altres centres, alguns dels nostres artistes també en senten l'atracció, majorment ara que les nostres Exposicions Generals d'Art semblen definitivament estroncades, i hi concorren moguts pel noble afany de triomfar en un ambient tan diferenciat del nostre.

Això dona lloc a sorpreses (que ja no haurien d'ésser-ho) i a disgustos i protestes en veure defraudades les esperances d'obtenció de les cobejades recompenses. I ara, com sempre, ha passat el mateix; i en conèixer-se el veredict del Jurat que en aquesta ocasió, com tantes altres vegades, s'ha mostrat influït d'uns prejudicis ben poc adients amb la seva alta missió d'imparcial mesurador i destriador de qualitats i defectes, han esclatat les protestes dels nostres artistes que s'han vist gairebé col·lectivament postergats. A les seccions d'Escultura i Gravats, cap premi, amb tot i figurar-hi obres verament remarcables; a la secció de Pintura van aconseguir recompenses de segona i tercera classe els senyors Riba Puig, Laporta Astor i Tàrraga. En canvi, els pintors senyors Labarta, Mallol, Cabanyes i Cenac i l'escultor senyor Otero, per manca de majoria no van guanyar les segones i les terceres medalles per a les quals havien estat proposats. Tan solament a la secció d'Art Decoratiu fou atorgada la segona medalla, amb tot i creure'l tothom digne de guanyar la primera, al nostre bon amic l'escultor senyor Frederic Marés qui, amb noble gest de solidaritat envers els seus companys postergats, la refusà. El contrafur fou tan gros i evident que motivà que la majoria dels artistes i intel·lectuals residents a Madrid protestessin de les decisions del Jurat i es solidaritzessin amb els catalans, i es proposà, com a desgreuge, que el Premi d'Honor fos atorgat (com així fou) a Joaquim Mir.

És clar que aquesta alta distinció atorgada enguany al nostre gran pintor, i que ja a l'Exposició passada li corresponia de dret, encara que de fet se l'emportà un escultor mediocre (com molt oportunament ha recordat *Baiarola* a «La Veu de Catalunya»), hauria estat preferible que li hagués estat concedida d'una manera més explícita i sense regateig; però havem de reconèixer que ha estat una manera força elegant de reparar la injustícia comesa no solament amb ell, sinó amb la majoria dels nostres artistes, i això amb el concurs dels millors i més grans artistes de totes les terres d'Espanya.

PINTORS DECORADORS

VILARÓ I VALLS, S. A.

CORTS, 604 - BARCELONA

FOTOGRAVATS

TRICROMIES-AUTOTIPIES

Tapisseria de Perfecte Llosà

Especialitat en sillons forrats
de pell i Transparents opacs
per a suprimir els porticons
S'entapissen parets i tota me-
na de cadiratges i Confecció
i de cortinatges i fundes i i

Barcelona
Balmes, 128 i: Tel. 73434
(tocant a Rosselló)

S. VERDAGUER BARCELONA

DESPATX: TALLERS:
RDA. UNIVERSITAT, 9 CARRER ENTENÇA, 39
TELÈFON 10421

**BANYERES-LAVABOS
BIDETS
WATERS-CLOSETS, etc.**

Instal·lacions completes de cambres de bany

Cristalleria Catalana, S. A.

SUCCESSORA D'E. BUXERES, BUXERES I
ABELLA, LL. RIGALT I J. COLL ESCOPET

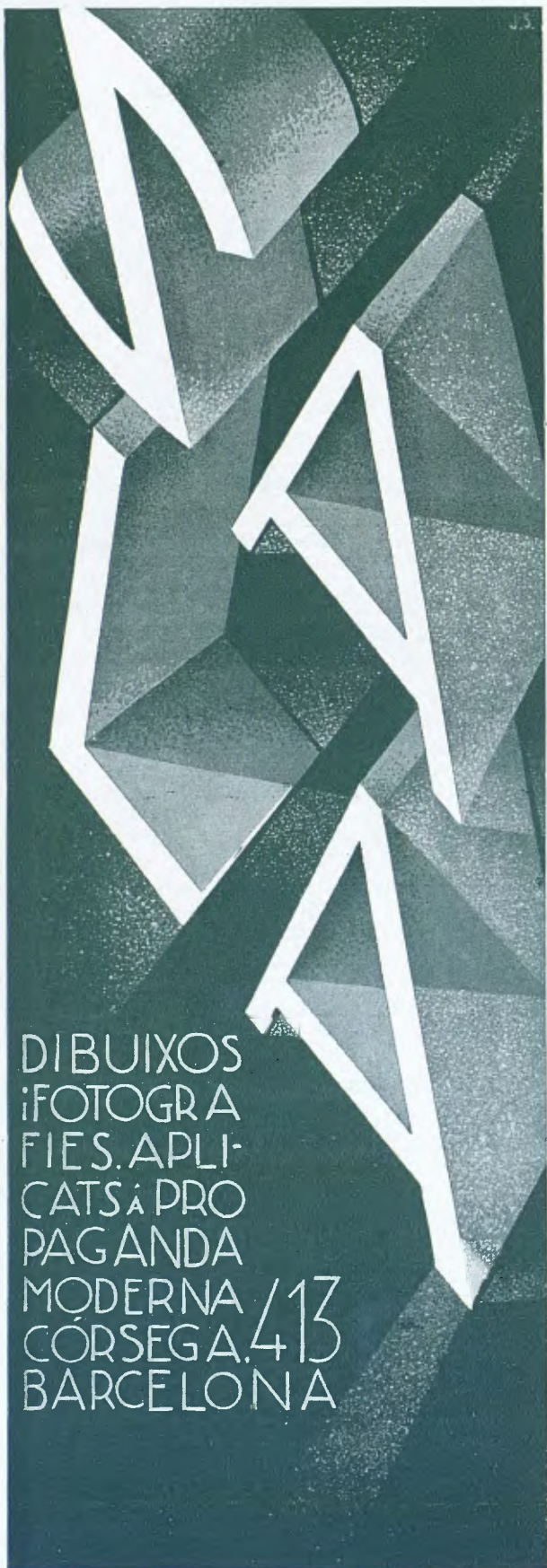
Conseller Delegat i Director Artístic:
LLUÍS RIGALT

Central: Ronda de Sant Antoni, 56 - Telèfon 22055
Sucursal A: Paloma, 30 - Telèfon 10663
Sucursal B: Sardenya, 319 - Telèfon 54085
Sucursal C: Carme, 30 i 32 - Telèfon 15425

Vidrieres d'art - Muntures en plom i llautó - Esmalts al
foc damunt vidre, cristall i ceràmica - Vidres i cristalls
plans i corbats - Baldoses - Baldosetes - Gravats - Biselats
Miralls - Marcs - Motllures - Articles d'escriptori, etc.

Medalla d'Honor: Barcelona 1923
Medalla d'or: Paris 1925 Gran Premi: Barcelona 1929

DIBUIXOS
i FOTOGRAFIES.
APLICATS A PROPAGANDA
MODERNA. 17
CÓRSEGA. 413
BARCELONA

La Pinacoteca

de Gaspar Esmatjes

Marc s

Gravats

*Sala
d'Exposicions*

Barcelona

Passeig de Gràcia, 34

SALA BARCINO

EXPOSICIÓ DE PINTURES — ART ANTIC I MODERN

*Marcas, Motllures, Policromats,
Gravats. — Relleus, Vidres
Objectes d'art i per a regal.*

V. García Simón
Rambla Catalunya, 29 - Barcelona
Telèfon 15677

JAUME BUSQUETS

notifica als seus clients i amics
que ha traslladat el seu obra-
dor de relligats al carrer de
Maurici Serrahima, n.º 1, bis
(entrant pel carrer de
Salmeron)

PARQUETS I DECORACIO - BASTUS QUERALTO I CIA
SANTA ELENA, 4 i 6 BARCELONA TELEFON 16143

PUBLICACIONS DEL "FOMENT DE LES ARTS DECORATIVES"

Per la bellesa de la Llar humil

Recull d'orientacions

Obra profusament il·lustrada amb
50 làmines en negre i en colors

Alçats i plantes d'edificis, conjunts de
decoració interior, moblament, etc.

PREU: 18 PESSETES

PUBLICACIONS DEL
"FOMENT DE LES ARTS DECORATIVES"

ANUARI

AQUESTA INTERESSANT PUBLICACIÓ, QUE CO-
MENÇA A PUBLICAR-SE L'ANY 1919, OBTINGUÉ,
DES DE BON PRINCIPI, LA MÉS BONA ACOLLIDA
ENTRE ELS NOSTRES ARTISTES I AFICIONATS
ANY 1924-1925 - VOLUM DOBLE 40 PTES.

GUIA DE LES ARTS I BELLS OFICIS

Antiguitats

ESCLASANS VDA. TRIUS, MARIA; Pietat, 10

Antiguitats (Restauradors d')

FORCADA, PERE; Palla, 12

Ceràmica

VICENS, CASIMIR; Tallers, 72. Tel. 15644

Construcció i decoració

MOYA, J.; Aragó, 184 Tel. 73852

Constructors d'obres

AGUSTÍ, JAUME; Aragó, 222, ent. Tel. 11966

TORRES, ANTONI; Diputació, 290, ent. Tel. 18097

Decoradors

BUSQUETS, EUSEBI; Aragó, 334, 3., 1.

Decoradors d'interiors

COSP, VDA DE PERE; Rosselló, 231. Tel. 73574

Dibuix i pintura (Efectes de)

GUARDIOLA, Y. Suc. Frigola i Queralt; València, 199 Tel. 74205

HORTA, CASA MIQUEL; Avinyó, 7. Tel. 14993

TEXIDOR, VDA. D'E.; Ronda S. Pere, 16. Tel. 11623

Dibuixants

BUSQUETS, EUSEBI; Aragó, 334, 3., 1.

SABATÉ JAUMÀ, PAU; Aribau, 67

Ebenistes

CAMPAÑA, JOAQUIM; Còrsega, 561

FRANCOLÍ, JOAN; Vallhonrat, 30. Tel. 34749

LINARES, A.; Riera Alta, 21. Tel. 15353

RIBAS, VDA DE JOSEP; C. de Cent, 329. Tel. 14657

Electricistes

FRANCH, JOSEP; Corts, 682. Tel. 16621

Escultors decoradors

HERNÁNDEZ VILA, PERE; Pl. St. Felip Neri, 4

Escultura religiosa

RIUS, CLAUDI; Rosselló, 195. Tel. 74201

Estucadors

CASA PETIT-RAMON GAUSSET; Rocafort, 108. Tel. 30966

Fotògrafs

AREÑAS, RAFAEL; Corts, 670. Tel. 11657

Fotògrafs industrials

SALA CAMPAS, JOSEP; Còrsega, 413, ent. 2.

Fotogravadors

ESTEVE FELIU, FRANCESC; Via Laietana, 15 Tel. 17069

Fusteries

MONCANUT, FILL DE D.; Paris, 125. Tel. 70966

NIUBÓ I CIA., BALASAR; Pge. Forasté, 17. Tel. 72553

Fusteries mecàniques

BIOSCA, PERE; Sant Gervasi, 103. Tel. 74714

MANA, JOAN; C. de Cent, 63. Tel. 30633

RUIZ, JOAN (Successor de Calonja); Roger de Flor, 141

Galeries d'art

SALA PARÉS (ESTABLIMENTS MARAGALL) Petritxol, 5 Tel. 14665

Galvanoplàstia

ROCA GERMANS, S. L.; Corts, 462. Tel. 34826

Guixaires adornistes

AVILA, JACINT; Passeig St Joan, 73. Tel. 75071

CASASÚS, JOSEP; C. de Cent, 474. Tel. 53712

COLL, PERE; Corts, 473. Tel. 34673

Impremtes

TOBELLÀ, RAMON; Carme, 18. Tel. 19634

Joiers

SUNYER, RAMON; Granvia, 660. Tel. 11247

Lacadors

SARSANEDAS, RAMON; Amàlia, 31, pral. Tel. 16993

Làmpares

BIOSCA I BOTEY; Rbla. Catalunya, 129. Tel. 73536

CORBERÓ, PERE; Aribau, 103, taller. Tel. 71372

Llibreries d'art

MARTÍNEZ PÉREZ, C.; Banys Nous, 5. Tel. 20542

Metallistes

BIOSCA I BOTEY, Rbla. Catalunya, 129. Tel. 73536

BOLIBAR, SANTIAGO; Rbla. Catalunya, 43. Tel. 19543

CORBERÓ, PERE; Aribau, 103, taller. Tel. 71372

DOMÈNECH, OCTAVI; Tallers, 45. Tel. 16306.

Mobles i decoració

CASAS, LLORENC; Galileu, 50-51-53. Tel. 30537

PARCERISAS I CIA.; E. Granados, 90. Tel. 72573

PRAT, JOSEP; Ferlandina, 67. Tel. 18286

Mosaics romans

QUEROL, ELISEU; Dos de Maig, 273. Tel. 50383

Motilures, marcs i miralls

GASPAR, JOAN (Casa Benítez); Consell de Cent, 323 Tel. 12064

Papers pintats

GIRONA, JOSEP; Corts, 661, Tel. 53536

GUASCH, FILL DE JOSEP; Rauric, 8. Tel. 10686

Parquets i decoració

BASTÚS, QUERALTÓ I CIA.; Sta. Elena, 6. Tel. 16843

Pintors decoradors

CASALS PEYPOCH, JOSEP; Roger de Flor, 164, taller

PASCUAL, PERE; Mallorca, 255, Tel. 70702

VILARÓ I VALLS, S. A.; Corts, 604. Tel. 10283

Pintors escenògrafs

ALARMA TASTÀS, SALVADOR; Vergara, 3, 3., 1.

ESCENOGRAFIA BATLLE I AMIGÓ; Borrell, 210

Projectes de mobles i decoració

BARÓ, CARLES M.ª; (S. G.) Musitu, L

Propaganda (Articles per a)

BASA I PAGÉS; Calàbria, 66. Tel. 33368

Retaules, daurats i policromia

SABATÉ PASTOR, BONAVENTURA; Aragó, 187

Serralleria

SARRIAS, MANUEL; (S. G.) Bolívar, 22. Tel. 70005

Tapissers

LABORDA, EUGENI; Rbla. Catalunya, 45. Tel. 12395

LLOSA, PERFECTE; Balmes, 128. Tel. 73434

Tapissos i catifes

AYMAT, TOMÁS; Carrer d'en Villà, ST. CUGAT DEL VALLES, Tel. 20

Teixits per a mobles i decoració

TRONC, ALBERT; Rbla. Catalunya, 32. Tel. 17476

Vidres plans

GARCIA SIMÓN, V.; Rbla. Catalunya, 29. Tel. 15677

FUMISTERIA CANALERAS

CUINES FIXES POR
TATILS CENTRALS
IESPECIALS. TERMO
SIFONS. CALEFAC
CION. ESCALFA
PANXES. ESTUFES
SALAMANDRES

FÀBRICA: DIPUTACIÓ, 415-423 i SICÍLIA, 226-232 Telèf 50723
DIPOÏT: HOSPITAL, 87-Telèf 17091. BARCELONA